

drugod po Slovenskem samo potrjuje našo medsebojno povezanost in če je kaj znano tudi pri drugih evropskih narodih, je spet eden dokazov, da smo Slovenci od zdavnaj soudeleženi v evropski duhovni kulturi» (str. 8).

V času, ko smo s pomočjo študentov ljubljanske in mariborske slavistike po nekaj letih dela končevali popisovanje slovenskih pregovorov za predvideno znanstveno zbirko slovenskih pregovorov, je ta knjiga eno od znamenj, da takega dela v resnici ni mogoče končati. In prav je tako! To je eno od znamenj, da je naša jezikovna ustvarjalnost sredi življenja, da slovstvena folklorja živi!

Zato mi je zbirka »vrtojbenske pameti« prišla v roke kot naročena. Ves čas zbiranja gradiva za imenovano zbirko sem si namreč želela, da bi pridobili čim več pregovorov, ki so krajevno identificirani, in vsaj s to zbirko se ta želja uresničuje.

Razdelek o ljudski modrosti v Vrtojbi prinaša, če sem prav štela, 136 pregovorov, nekaj doma narejenih, drugi so prevzeti od kdove kod in od kdove kdaj. Drugi razdelek predstavlja jezikovne zveze, primere in druge jezikovne figure, s katerimi si prebivalci bogatijo svojo govorico. Vsega skupaj je tega ok. 500 enot. Mislim, da se prav tukaj najbolj pokaže domiselnost in krajevna ustvarjalnost v Vrtojbi. Menda ravno trideset je pregovorov o vremenu in letini.

Sledi razdelek, ki ni več tako enoten, kot so bili prvi trije, vsebuje pa šaljive zabavljice o osebnih imenih, zmerjavke o posamičnih vaseh, otroška rimana besedilca, svarila otrokom, oponašanje zvonov, uganko, jezikovne formule in pobožne izreke ob začetku ali koncu kakega dela in tako naprej. Na koncu je slovarček narečnih izrazov, dragoceno izhodišče za krajevni narečni slovar. Tu je priložnost za posredovanje avtorjevega komentarja o jezikovnem zapisu zbranih besedil. »Želja, naj bi bila knjižica razumljiva vsem Slovincem, je narekovala opustitev prvotne namere, da bi bili izreki pisani dosledno v narečju. Ne samo, da to brez uporabe posebnih znakov ne bi bilo mogoče, marveč bi upoštevanje odtenkov narečne izgovorjave lahko naredilo besedo skoraj nerazumljivo. Zato je bila za objavo ohranjena knjižna oblika besed, vendar kolikor mogoče približana narečni govorici. Navsezadnje je pomembno, kaj je kdo povedal in ne kako je besede izgovarjal« (str. 9).

Enote so urejene po vsebinskem in formalnem redu, to je kolikor mogoče po abecedni. Marsikateri pregovor ali drugačno besedno zvezo avtor na kratko pojasnjuje. Tako da je njegova zbirka dobrodošla vidi, slovstveni folkloristiki, tudi v tem pogledu. Morda škoda le, da niso tudi oštevilčene, ker bi bilo to strokovno veliko bolj praktično in zanesljivo za uporabo. Res pa je, da je tako urejeno gradivo estetsko lepše.

Skratka, to je knjiga, s katero dobivam kot bralka, o Vrtojbi in njenih ljudeh izredno lep vtis. Enako ali še več pa mi pomeni po strokovni strani in srčno upam, da bo tako, kot se je »vrtojbenska pamet« v najlepši luči po zgledu iz Štandreža, tudi Vrtojba postala za zgled kateremu od njenih bližnjih ali daljnih krajev.

Marija Stanonik

Zmaga Kumer, *Slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica, 2002. 231 str., ilustr.

Zadnje delo dr. Zmage Kumer s preprostim naslovom Slovenska ljudska pesem je sintetični prikaz temeljitega poznavanja, dolgoletnih izkušenj in stalnega soočanja z drugačnimi pogledi na ljudsko pesem. Je preprost mozaik dragocenosti, ki jih vsebuje

izročilo slovenske ljudske pesmi, in hkrati zahteven pretres njegovih značilnosti, posebnosti in razločkov. V njem je strnjeno skoraj petdesetletno ne le raziskovanje ljudske pesmi, temveč tudi življenje z njo.

Knjiga v vsebinsko logično razvrščenih poglavjih sistematično niza za ljudsko pesem razločevalna vprašanja in se hkrati odziva na njihovo razumevanje v javnosti. Cilj, ki je avtorico vodil pri delu, je bil, da bi na enem mestu predstavila vsa za ljudsko pesem razločevalna oziroma pomembna vprašanja in hkrati ponovno opozorila na zmotnost nekaterih predstav.

Medtem ko se pri razreševanju teh vprašanj avtorica ne spušča v razmejevanje od etnologije, še manj v interpretacije antropologije, pa je zelo poudarjena drugačnost pogledov literarne zgodovine in nekaterih naziranj znotraj same folkloristike. Glede na to, da je tu v ospredju zanimanja ljudska pesem sama, je takšna naravnost povsem razumljiva: specifičnost, ki izhaja iz tega, da ljudska pesem živi skupaj z melodijo in da je melodija njen neločljivi sestavni del, je namreč v javnosti, ki še vedno govori o ljudski pesmi kot o predstopnji pisne književnosti, do današnjega dne prezrta.

Avtorica se v uvodu sooči z nekaterimi stereotipi, kot so precenjevanje ali podcenjevanje anonimnosti ustvarjalcev in starosti pesmi kot značilnosti ljudske pesmi, z vprašanjem bukovnikov, ki so za nekatere edini pravi nosilci ljudske ustvarjalnosti, polemizira pa tudi z izrazi, kot so slovstvena folklor in folklorna pesem, in z mišljenjem, ki jih podpira. Prav tako na podlagi dolgoletnih izkušenj presoja petje v nekaterih pevskih skupinah in predstave, da je ljudska pesem solistična ali pa da ob sebi potrebuje glasbeno spremljavo. Ne nazadnje razlaga tudi samo zapisovanje ljudskih pesmi in vzroke zanj, ki ga sooča s pretiranim iskanjem regionalnih razločkov v ljudskih pesmih.

Tudi v osrednjih poglavjih avtorica ne izraža le svojih pogledov na ljudsko pesem oziroma naziranj etnomuzikologije nasploh, temveč se hkrati kritično sooča s prevladujočimi pogledi ali vrednotenjem strokovnjakov drugih strok, predvsem literarne zgodovine. Prav to vrednotenje, ki je v marsičem zmotno in ljudski pesmi krivično, je ustvarilo stereotipe, ki se iz literarne zgodovine in iz starih učbenikov selijo v nove učbenike in v nove učne programe.

Z nadaljnimi poglavji avtorica dokazuje, da ljudska pesem ni nerazviti del slovstva, in da so ritmične posebnosti, ki jih šolska glasbena teorija ne pozna, njihova specifičnost, ne pomanjkljivost. Nasprotovanje stališčem literarne zgodovine je posebno vidno v poglavjih Vsebinske skupine ljudskih pesmi in Oblikovanje pesemskega besedila: iz razvrščanja ljudskih pesmi so jasno razvidne posebnosti, ki jim ne zadošča oziroma ne ustreza literarnozgodovinska razvrstitev. Ob tem je jasno opredeljen pojem balada, predstavljeno pa je tudi povezovanje slovenskih raziskovalcev v mednarodne okvire na tem področju.

Kritična naravnost je zelo jasna tudi pri obravnavanju načina izražanja v ljudski pesmi. Tu se z nizanem posamičnih značilnosti sloga ljudske pesmi in s primeri zanje tudi samemu pouku o ljudski pesmi ponuja izčrpen pregled. Avtorica ovrže nekatera prepričanja, ki so doslej presojala jezik oziroma način izražanja v ljudski pesmi in se brez upoštevanja novejših dognanj, tako kot nekatere druge ustaljene predstave, posredujejo otrokom pri pouku o ljudski pesmi. V tem okviru so obravnavane posebne značilnosti, kot so uvodni, sklepni in potujoči verzi, potujoče kitice in motivi, stalne besedne zveze, simbolika števil, razni obrazci, kot na primer obrazci z nikalnicami, vprašalnicami itn., primere, stopnjevanja in variante.

Za razumevanje specifičnosti ljudske pesmi so zelo pomembna poglavja Glasbena podoba ljudske pesmi, Medsebojno prilagajanje melodije in besedila in Načini petja. Ta

poglavja imajo posebno težo prav zato, ker tako zelo poudarjajo doslej s strani literarnozgodovinskih obravnav prezrte posebnosti ljudske pesmi. Glasbena podoba je predstavljena s tistimi glasbenimi sestavinami, ki so najlažje opazne in so razumljive tudi nestrokovnjaku, to so melodika, ritem, oblikovanje zvočne kitice, predvsem zaradi medsebojnega vplivanja besedila in melodije, ter način petja. Ob tem je posebej poudarjena zmotnost nekaterih dosedanjih pogledov. Te predstavitve zaokroža strnjen in z neposrednimi izjavami s terena dopolnjen pregled ljudske glasbene teorije. Avtorica ob tem opozarja na odprta in nerazrešena vprašanja, ki jim bodo morali v bodoče muzikologi še posvečati posebno pozornost.

Medtem ko je prvi del knjige namenjen predvsem oblikovnim vprašanjem, se v drugem delu pozornost usmeri k sami vsebini, k sporočilnosti ljudske pesmi. Avtorica tako v okviru poglavja *Ljudska pesem* v življenju zasleduje vlogo pesmi od zibelke in prvih izštevalnic prek pomembnih življenjskih mejnikov, kot sta svatba in smrt, do tistega izročila ljudskih pesmi, ki se razvršča v okviru šeg koledarskega leta oziroma v okviru pomembnih dogodkov, vključno s pesmimi, ki so bile kot nabožne marsikdaj prezrte. To poglavje je pomembno za raziskovalce šeg, poleg tega pa ima za vse, ki se tako ali drugače srečujejo s prireditvenim oživiljanjem ljudskih pesmi ali šeg, veliko uporabno vrednost.

Medtem ko je povezovanje pesmi in šeg del ustaljene prakse, obravnavanje odseva življenja v ljudski pesmi odpira nov pogled na ljudsko pesem. V tem poglavju, na videz vsebinsko sorodnem prejšnjemu, avtorica s primeri dokazuje, da ljudska pesem življenje ni samo spremljala, temveč ga je tudi odsevala. Prikaz tega odseva opozarja etnologe, da bi morali pri raziskovanju in interpretaciji ljudske kulture upoštevati tudi ljudsko pesem, čeprav sledi življenjske stvarnosti v njej niso vedno vidne na prvi pogled: tudi pesem je namreč lahko dokument za razkrivanje materialne, socialne in duhovne kulture.

Poglavje *Slovenska ljudska pesem skozi čas* je, kot pravi naslov, prikaz slovenske zgodovine skozi ljudsko pesem od srečevanja prvih naseljencev z duhovno dediščino staroselcev do pokristjanjevanja in srednjeveške duhovnosti z upoštevanjem temeljnih gibal srednjeveškega javnega in duhovnega življenja. V tem poglavju so razložene dejanske okoliščine nekaterih najbolj znanih in najvidnejših balad, ki so hkrati v javnosti najpogosteje citirane – od Pegama in Lambergarja do Mlade Zore in Lepe Vide. Z vključevanjem nekaterih pomembnih dejavnikov življenja v srednjem veku, kot so na primer romanja, trgovanja, samostani, grajsko okolje, kmečki upori in drugi, so interpretirane tudi nekatere druge pomembne srednjeveške balade. Prav to so hkrati vprašanja, ki so v preteklosti najbolj zaposlovala literarne zgodovinarje v zvezi z ljudsko pesmijo. V ta okvir je zato tudi umeščena kritika posamičnih Grafenauerjevih razprav – književnozgodovinskih primerjalnih študij: literarna zgodovina je namreč izhajala le iz komparacije na podlagi motivov, ni pa upoštevala ne melodije ne dejstva, da so nekatera ravnanja in čutenja splošno človeška. Sprehod z ljudsko pesmijo skozi čas dopolnjujejo nekatere teme, kot so protestantizem, katoliška prenova, štifstarstvo, seže pa tudi do rokovnjačev in meksikajnarjev. Avtorica je v ta vsebinsko zasnovan časovni pregled uvrstila tudi pojav mlajše pesemske oblike, alpske poskočnice, hkrati pa še nekatere druge posebnosti, od litanijskih odpevov do štajerskih sloves.

Posebno mesto v delu ima dokaj razčlenjena predstavitev duhovne podobe Slovencev v ljudski pesmi, zaokrožena v posebnem poglavju, kjer je avtorica strnila spoznanja in izsledke o izročilu predkrščanskega verovanja pa vse do prevlade krščanstva in do razmerja do narave in soljudi. To poglavje v marsičem odseva tudi podobo socialne kulture.

Dr. Zmage Kumer v pričujočem delu, ki ga zaključuje pregled zbiranja ljudskih pesmi, ni le strnila temeljnih spoznanj, doslej objavljenih v njenih številnih delih, temveč je to poznavanje tudi v marsičem dopolnila. Poleg tega je na enem mestu razgrnila razhajanje z nekaterimi ustaljenimi predstavami, ki se, prilagojene šolskim učbenikom, prenašajo v prihodnje rodove, in razhajanje z nekaterimi novejšimi pogledi, ki oblikujejo zaključke brez poznavanja specifike ljudske pesmi.

Delo Zmage Kumer je torej zelo sistematičen in izčrpen pregled ljudske pesmi, vsebinsko in oblikovno prikazan z več zornih kotov. Je zgoščena predstavitev podobe ljudske pesmi in spoznanj o njej. V času intenzivnih sprememb, ko slovensko in ljudsko marsikomu zaznamujeta majhnost, je dragoceno pričevanje obojega. Čeprav opozarja na nekatera odprta vprašanja in na neraziskana področja, je knjiga vendarle pisana z zavestjo, da je ljudska pesem, tako kot ljudska kultura nasploh, dragocenost, ki ima ne le svoje značilnosti, temveč tudi svoje življenje.

Celoviti pretres ljudske pesemske ustvarjalnosti izraža tisto gledanje, ki ljudsko kulturo razume kot spreminjajočo se, vendar zaključeno celoto. Ta je ob presečiščih pogledov v času vsestransko intenzivnih sprememb tako dobila celotno zaključeno predstavitev. Delo prinaša sistem ugotovitev, ne izpostavlja pa dilem. Opozarja na spremembe, ki so jih v ljudsko pesem vnesli pevci, ko so jo postavili na oder, vprašanja meja ljudske pesmi, ljudskega in neljudskega, prehajanj in relacij, ki jih v odnosu do poustvarjalcev ustvarja današnji čas, pa pušča novim generacijam.

Marija Klobčar

Lieder zur Wallfahrt. Gehen, beten, singen... Graz: Steirisches Volksliedwerk, 2002. 175 str.

Knjižica 175 strani majhnega formata je namenjena romarjem na božja pota, zlasti v Mariazell na avstrijskem Štajerskem.

Kratek predgovor je napisal mag. p. Alois Mühlbacher, uvod o romanju in o romarskih pesmih pa Norbert Hauer.

Pesmi, eno- in dvoglasne, so razvrščene v devet skupin. Najprej so tiste, ki jih romarji pojejo ob odhodu, nato take med potjo, pozdravne ob prihodu v romarsko cerkev. Sledi večje število Marijinih pesmi, »lurška« v nekaj prevodih, pesmi ob slovesu, romarske »pesmi naših sosedov« in končno nekaj vedrih, šaljivih, ki bi jih lahko peli na počivališču.

Pod vsako pesem je napisano, kdo je zložil besedilo, kdo jo je uglasbil, nato pa vir, od koder je bila vzeta. Videti je, da je večina pesmi iz raznih pesmaric in pesemskih zbirk, pretežno iz 19. stol. Le nekatere so bile še pozneje vnovič zapisane.

V skupini »pesmi naših sosedov« so madžarske (3), češke (3), slovaške (3), hrvaške z Gradiščanskega (3) in slovenske (2). Iz teh dežel so prihajali romarji v Mariazell in k Mariji Trost pri Gradcu.

Lurd je tako splošna obiskana božja pot, da se je zdelo smiselno objaviti »lurško« pesem z znano melodijo in s prevodi (ali priredbami) besedila kot posebno skupino.

Na informativni strani pred naslovno je navedena velika skupina sodelavcev, ki da so pomagali sestaviti to pesmarico. Med njimi je tudi koroški Slovenec iz Podjune dr. Engelbert Logar, zavzet zbiralec in raziskovalec slovenskih ljudskih pesmi med Slovenci na Koroškem. Zato bi pričakovali, da bo slovenski delež v pesmarici, če ne večji, pa vsaj